

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Часопис ЦИВІЛІСТИКИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

Випуск 55

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Харитонов Євген Олегович – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права, Національний університет «Одеська юридична академія»

НАУКОВИЙ РЕДАКТОР, ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Харитонova Олена Іванівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права інтелектуальної власності і патентної юстиції, Національний університет «Одеська юридична академія»

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР

Некіт Катерина Георгіївна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права, Національний університет «Одеська юридична академія»

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Голубєва Неллі Юріївна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу, професор кафедри цивільного права, Національний університет «Одеська юридична академія»

Давидова Ірина Віталівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права, Національний університет «Одеська юридична академія»

Завальнюк Володимир Васильович – доктор юридичних наук, професор, проректор з навчально-методичної та виховної роботи, Національний університет «Одеська юридична академія»

Ківалов Сергій Васильович – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений юрист України, професор кафедри адміністративного і фінансового права, Національний університет «Одеська юридична академія»

Ківалова Тетяна Сергіївна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Міжнародний гуманітарний університет

Кізлова Олена Сергіївна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного та господарського права й процесу, Міжнародний гуманітарний університет

Колодін Денис Олексійович – кандидат юридичних наук, доцент, декан факультету цивільної та господарської юстиції, Національний університет «Одеська юридична академія»

Харитонova Тетяна Євгенівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права, Національний університет «Одеська юридична академія»

Чанишева Аліна Рашидівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права, Національний університет «Одеська юридична академія»

Чанишева Галія Інсафівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри трудового права та права соціального забезпечення, Національний університет «Одеська юридична академія»

Чобану Геннадій – доктор, професор, Національний науково-дослідний інститут праці та соціального захисту (Бухарест, Румунія)

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного університету
«Одеська юридична академія» (протокол № 5 від 10 лютого 2025 р.)

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 1414 від 25.04.2024 року
Включений до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальностей 081, 293 (юридичні науки):
Міністерства освіти і науки України. Наказ № 409 від 17.03.2020 р.

«Часопис цивілістики» включений до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща).

Офіційний сайт: www.clj.nuoua.od.ua

ЗМІСТ

ПИТАННЯ ТЕОРІЇ.....5

*Харитонова Олена Іванівна,
Харитонов Євген Олегович*
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ:
ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ.....5

Возняковська Крістіна Анатоліївна
ФОРС-МАЖОР ЯК ВИКЛИК СТАБІЛЬНОСТІ:
ПРАВОВА ПРИРОДА, СУДОВА ПРАКТИКА І
ВПЛИВ НА ДИНАМКУ ЦИВІЛЬНИХ
ТА ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН.....15

Матійко Микола Володимирович
ОКРЕМІ ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ
ПРИНЦИПІВ СІМЕЙНОГО ПРАВА.....20

Orzikh Yurii Hennadiiovych
FOREIGN [NON-]AUTHENTIC INSTRUMENT
FOR THE DISPOSITION OF IMMOVABLES
LOCATED IN UKRAINE.....25

Семко Ігор Сергійович
ІНСТИТУТ ОХОРОНИ ПРАВ
ІПОТЕКОДЕРЖАТЕЛЯ У КРЕДИТНИХ
ПРАВОВІДНОСИНАХ У СИСТЕМІ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ.....32

ПРАКТИЧНА ЦИВІЛІСТИКА.....37

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна
ЩОДО ВИКОНАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ
ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ,
УКЛАДЕНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ ІТ.....37

Демчук Тетяна Ігорівна
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ
НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ В УКРАЇНІ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....42

Калітенко Оксана Михайлівна
ДО ПИТАННЯ ПРО КОРПОРАТИВНІ
ПРАВА ОБ'ЄДНАНЬ СПІВВЛАСНИКІВ
БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ (ОСББ).....48

ІСТОРИЧНА ЦИВІЛІСТИКА.....54

Бабиц Ірина Григорівна
ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ
ПРЕДСТАВНИЦТВА ВІД РИМСЬКОГО
ДО СУЧАСНОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА.....54

*Мінченко Раїса Миколаївна,
Мінченко Дар'я Анатоліївна*
ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ:
ІСТОРІЯ РЕФОРМУВАННЯ.....59

ПОРІВНЯЛЬНА ЦИВІЛІСТИКА.....65

Бевза Дмитро Олександрович
ПРАВОВА АКУЛЬТУРАЦІЯ ОСНОВ
ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ АНГЛО-
АМЕРИКАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї
В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ.....65

Жмеренецький Олексій Сергійович
ПРАВО СПОЖИВАЧА НА ЗАХИСТ
ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УМОВАХ
НАБЛИЖЕННЯ ПРАВОПОРЯДКІВ
УКРАЇНИ ТА ЄС.....72

Кірсанов Олексій Володимирович
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ
КРЕДИТНИХ ДОГОВОРІВ:
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....77

Плюта Анатолій Васильович
ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ СПОЖИВАЧУ,
ЩО ЗАВДАНА ВНАСЛІДОК ДЕФЕКТУ
В ПРОДУКЦІЇ, ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ
УКРАЇНИ ТА ЄС.....82

ПРОБЛЕМИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ.....88

Бакутін Артем Олегович
ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
«ХОРЕОГРАФІЧНИЙ ТВІР» ТА ЙОГО
РОЗМЕЖУВАННЯ З ІНШИМИ ТВОРАМИ
У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АВТОРСЬКОГО
ПРАВА В ЦИФРОВУ ДОБУ.....88

ЦИВІЛІСТИКА БЕЗ КОРДОНІВ.....95

*Барабаш Алла Григорівна,
Лугина Єлизавета Юріївна*
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ
СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ
ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ.....95

*Белкін Марк Леонідович,
Юринцев Юлія Леонідівна,
Белкін Леонід Михайлович*
ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДАЧІ
І ВИРІШЕННЯ НЕГАТОРНИХ ПОЗОВІВ.....101

Вавринчук Адріана Сергіївна
ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ АДАПТАЦІЇ
ЗАКОНОДАВСТВА В КОНТЕКСТІ
ВСТУПУ УКРАЇНИ В ЄС.....106

Лаба Альона Юріївна
АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ФІНАНСОВО-
ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОРГАНІВ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....111

Романюк Віталія Анатоліївна
ПРИНЦИПИ ДЕЛІМІТАЦІЇ МОРСЬКИХ
КОРДОНІВ: ПРАКТИКА МІЖНАРОДНИХ
СУДІВ ТА АРБІТРАЖІВ.....116

Факас Ілона Борисівна
ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС НОТАРІУСА
У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....123

УДК 341.645

DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v055.2024.10>

Мінченко Раїса Миколаївна,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0003-0926-2341

Мінченко Дар'я Анатоліївна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
магістр Лондонського університету Queen Mary
ORCID ID: 0000-0002-3086-557X

ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ІСТОРІЯ РЕФОРМУВАННЯ

Постановка проблеми. В умовах існування великої кількості міждержавних конфліктів все частіше у професійному середовищі дипломатів, юристів-міжнародників висловлюються думки про кризу міжнародного права та нездатність різних міжнародних інституцій виконувати свої функції та реалізувати завдання, заради яких вони були створені.

Під час важкої повномасштабної війни в Україні саме час згадати про історичні витоки утворення сучасної європейської системи захисту прав людини та однієї з її найважливіших стовпів – Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), що формувались якраз по завершенні найстрашнішої війни XX століття та були покликані не допустити повторення порушень прав людини, які супроводжували цю війну. Як зазначається у деяких наукових джерелах, ЄСПЛ мав стати колективним страховим полісом проти рецидиву демократії в диктатуру. Вважалося, що лише колективне дотримання основних прав може забезпечити загальні мінімальні стандарти, які складають основу демократичного суспільства [1, с. 523].

Проблематика функціонування європейської системи захисту прав людини, діяльності Європейського суду з прав людини неодноразово піддавалися всебічному дослідженню, зокрема, й у історичному контексті, такими вченими як Н. Є. Блажівська, В. А. Ведькал, О. К. Вишняков, О. Ю. Гарасимів, С. П. Головатий, Т. А. Грабович, Л. Л. Грицаєнко, М. О. Дармін, А. В. Денисова, В. А. Завгородній, М. М. Камишанський, І. В. Караман, У. З. Коруц, Н. В. Косяк, О. О. Кочура, Л. М. Москвич, Л. А. Олійник, В. П. Паліюк,

Б. П. Ратушна, Н. І. Севостьянова, О. В. Сенаторова, К. В. Смирнова, С. Є. Федик, Г. Ю. Юдківська та ін. Утім питання історичних витоків формування юридичного механізму захисту прав людини Європейським судом з прав людини саме в контексті проблематики виконання його рішень залишилося поза увагою більшості дослідників.

Метою даної наукової статті є дослідження історії формування сучасного юридичного механізму захисту прав людини Європейським судом з прав людини в контексті проблематики виконання його рішень.

Викладення основного матеріалу. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) була підписана 4 листопада 1950 р. та набула чинності через три роки, в 1953 р., після її ратифікації вісьмома країнами: Данією, Федеративною Республікою Німеччиною, Ісландією, Ірландією, Люксембургом, Норвегією, Швецією та Сполученим Королівством. Розробники Конвенції виходили з правила: «no remedies, no rights», яке означає, що без правових засобів захисту немає прав. У результаті Конвенція не лише проголошує основоположні права і свободи, але також закріплює міжнародні механізми для їх захисту [2, с. 101–102]. Згідно з початковою редакцією Конвенції ЄСПЛ був лише частиною триланкового механізму, що включав також Європейську комісію з прав людини і Комітет міністрів Ради Європи. Спочатку заявники повинні були звертатися зі скаргами в нині вже неіснуючу Європейську комісію з прав людини, яка виступала своєрідною попередньою інстанцією, оцінюючи

скарги на предмет дотримання умов прийнятності, вивчаючи фактичні обставини справи, пропонує сторонам примирні процедури і лише після цього передаючи справу в ЄСПЛ, який був створений в 1959 році [3, с. 48].

Сучасного вигляду конвенційний механізм захисту прав людини, зокрема процедура виконання рішень ЄСПЛ, набули поступово під впливом тих викликів, з якими зіштовхнувся ЄСПЛ в процесі своєї діяльності. На окрему увагу заслуговують ті етапи реформування ЄСПЛ, що вплинули на процес виконання його рішень.

Шість додаткових протоколів (номера 1, 4, 6, 7, 12 і 13) доповнили Конвенцію додатковими правами. Ці протоколи продовжують існувати як окремі тексти, додані до Конвенції, однак права, які вони містять, користуються тим самим правовим статусом, що й права, передбачені самою Конвенцією.

Протоколи про внесення змін № 3, 5 та 8 спрямовані на покращення внутрішнього функціонування механізму контролю, встановленого Конвенцією [4, с. 425]. Потреба в реформі виникла через зростання навантаження на інституції, яке досягло такого рівня, що надходження заяв до Комісії відбувалося швидше, ніж здатність Комісії їх розглядати [5, с. 1073].

Протоколи про внесення змін № 2 та 9 додали до Конвенції деякі процесуальні права (наприклад, право на звернення за консультаційним висновком ЄСПЛ та право осіб подавати свою справу до ЄСПЛ після її розгляду Комісією). Протоколи про внесення змін № 10 і 11 також спрямовані на підвищення ефективності контрольного механізму. Особливо протокол № 11, який спричинив серйозні зміни: із набранням чинності (1 листопада 1998 р.) новий реформований ЄСПЛ замінив старий суд і комісію. Протокол про внесення змін № 14 містить комплекс заходів, спрямованих на подальше вдосконалення процедури в ЄСПЛ [4, с. 425–426].

Визначною подією для формування єдиного європейського механізму захисту прав людини стало підписання 13 грудня 2007 року Лісабонського договору, або Договору про внесення змін до Договору про ЄС та Договору про заснування ЄС, який набув чинності 1 грудня 2009 року. Адже цим договором, зокрема, було відкрито шлях для приєднання Європейського Союзу до Конвенції, що сприятиме посиленню послідовності застосування прав людини та побудові більш міцної системи захисту прав людини в Європі.

Варто відмітити важливу роль у підвищенні ефективності виконання рішень ЄСПЛ Реко-

ментації Комітету міністрів Ради Європи СМ/Рес(2008)2 від 6 лютого 2008 року щодо ефективних національних механізмів для швидкого виконання рішень Європейського суду з прав людини, де було сформульовано рекомендації державам-членам:

1. Призначити координатора – фізичну особу чи орган – з питань виконання рішень ЄСПЛ на національному рівні з контактними особами у відповідних національних органах, які беруть участь у процесі виконання. Цей координатор повинен мати необхідні повноваження та можливості: отримувати відповідну інформацію; підтримувати зв'язок з особами або органами, відповідальними на національному рівні для прийняття рішень щодо заходів, необхідних для виконання рішень ЄСПЛ; у разі потреби вживати чи ініціювати відповідні заходи для прискорення процесу виконання.

2. Забезпечувати через своє Постійне представництво чи іншим чином наявність відповідних механізмів для ефективного діалогу та передачі відповідної інформації між координатором і Комітетом міністрів.

3. Вжити необхідних заходів для забезпечення того, щоб усі рішення ЄСПЛ, що підлягають виконанню, а також усі відповідні рішення та резолюції Комітету міністрів, пов'язані з цими рішеннями, були належним чином та швидко поширені, у разі необхідності у перекладі, серед відповідних учасників виконавчого процесу.

4. Визначити якомога раніше заходи, які можуть знадобитися для забезпечення швидкого виконання.

5. Сприяти вжиттю будь-яких корисних заходів для розвитку ефективної синергії між відповідними учасниками процесу виконання на національному рівні як загалом, так і у відповідь на конкретне рішення ЄСПЛ, а також для визначення їхніх відповідних повноважень.

6. Швидко підготувати, якщо це необхідно, плани дій щодо заходів, передбачених для виконання рішень ЄСПЛ, якщо це можливо, включаючи орієнтовний графік.

7. Вжити необхідних заходів для забезпечення того, щоб відповідні учасники процесу виконання були достатньо обізнані з прецедентним правом ЄСПЛ, а також з відповідними рекомендаціями та практикою Комітету міністрів.

8. Розповсюджувати посібник, підготовлений Радою Європи щодо процесу виконання, серед відповідних суб'єктів, та заохочувати його використання, а також базу даних Ради Європи з інфор-

мацією про стан виконання у всіх справах, які знаходяться на розгляді Комітету міністрів.

9. За необхідності інформувати свої парламенти про ситуацію щодо виконання рішень ЄСПЛ та заходи, які вживаються з цього приводу.

10. Якщо цього вимагає серйозна постійна проблема в процесі виконання, забезпечити вжиття всіх необхідних заходів для її виправлення на високому рівні, якщо необхідно, на політичному рівні [6].

Визначними віхами у реформуванні європейської системи захисту прав людини, вдосконаленні положень Конвенції та функціонуванні ЄСПЛ стали декілька конференцій високого рівня, які, як відзначив ЄСПЛ у своєму рішенні у справі «Бурмич та інші проти України», були спрямовані на забезпечення довгострокової ефективності механізму захисту прав людини відповідно до Конвенції та надання ЄСПЛ інструментів, необхідних йому для виконання своєї місії [7].

Так, 18-19 лютого 2010 року у м. Інтерлакені за ініціативою швейцарського головування у Комітеті міністрів Ради Європи було проведено конференцію високого рівня. Важливим напрямом роботи Конференції було не лише підвищення ефективності роботи ЄСПЛ в умовах постійного зростання кількості заяв, що до нього надходять, а й вжиття нагальних додаткових заходів задля того, щоб гарантувати повне та швидке виконання рішень ЄСПЛ й ефективність нагляду Комітету міністрів. В результаті її діяльності 19 лютого 2010 року була сформульована Інтерлакенська декларація, яка стала важливим етапом реформування ЄСПЛ. У ній було затверджено План дій як інструмент політичного спрямування процесу реформування у напрямку забезпечення довготривалої ефективності конвенційної системи. Цим планом, зокрема, вкотре наголошувалося на необхідності держав-членів взяти на себе зобов'язання за повне виконання рішень ЄСПЛ та вжиття необхідних заходів задля запобігання наступним схожим порушенням. Також зроблено наголос на гострій необхідності того, аби Комітет міністрів:

а) запровадив засоби, котрі би робили його нагляд за виконанням рішень ЄСПЛ більш ефективним та прозорим. У цьому контексті було запропоновано Комітету міністрів посилити цей нагляд через надання більшої переваги та актуалізації більш широкого інформування не лише тим справам, що вимагають вжиття негайних індивідуальних заходів, але й також справам, які виявляють важливі структурні проблеми, нада-

ючи особливу увагу встановленню ефективних національних засобів правового захисту;

б) переглянув свої методи і правила роботи, щоб гарантувати, аби вони були більше адаптовані до реалій сьогодення та більш ефективними у вирішенні багатьох інших нових проблем [8].

Наступним важливим етапом реформування ЄСПЛ стала Конференція високого рівня, проведена 26–27 квітня 2011 року у м. Ізмір за ініціативою турецького головування у Комітеті міністрів Ради Європи.

Як відзначається в юридичних джерелах, в ході цієї Конференції турецьке головування не змогло досягнути компромісу з делегаціями щодо питання введення мита за подачу позовів до ЄСПЛ, а також створення механізму фільтрації позовних заяв. Тому ці питання реформи ЄСПЛ продовжують перебувати на розгляді Комітету міністрів Ради Європи [9].

Натомість Конференція прийняла Декларацію про майбутнє Європейського суду з прав людини від 27 квітня 2011 року (Ізмірська декларація), яка затвердила Подальший план як інструмент, який ґрунтується на Плані дій, схваленому в Інтерлакені, при цьому беручи до уваги останні напрацювання у Раді Європи, ЄСПЛ та Комітеті міністрів, а також занепокоєння та сподівання, котрі виникли після проведення Інтерлакенської конференції.

В контексті виконання рішень ЄСПЛ варто згадати про ту увагу, яка була приділена наглядовому механізму Конвенції. Висловлюючи свій намір забезпечити ефективність цього механізму у коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі, в Ізмірській декларації було, зокрема, сформульовано пропозицію Комітету міністрів при здійсненні нагляду за виконанням рішень ЄСПЛ повною мірою використати принцип субсидіарності, завдяки якому Держави-Учасниці мають, зокрема, можливість вибору засобів дотримання взятих ними відповідно до Конвенції зобов'язань.

Також нагадується про особливу роль, надану Комітету міністрів, у виконанні своїх наглядових функцій відповідно до Конвенції, та підкреслюється вимога здійснювати свій нагляд лише на основі правового аналізу рішень ЄСПЛ [10].

Як продовження заходів з реформування ЄСПЛ, проведених в м. Інтерлакені та Ізмірі, 19–20 квітня 2012 року у м. Брайтон з нагоди Головування Сполученого Королівства у Комітеті міністрів Ради Європи було проведено Конференцію високого рівня, на якій 20 квітня 2012 року було сформульовано Брайтонську декларацію.

Увага учасників Брайтонської конференції, переважно, була сконцентрована на вирішенні проблем, пов'язаних з порядком звернення до ЄСПЛ та вдосконаленні процедури розгляду ним справ. Водночас, у Брайтонській декларації були сформульовані й деякі положення, що стосувалися порядку виконання рішень ЄСПЛ. Так, в Декларації наголошується на тому, що Держави-Учасниці та ЄСПЛ несуть спільну відповідальність у забезпеченні ефективної імплементації Конвенції відповідно до основоположного принципу субсидіарності. Конвенція була укладена, зокрема, на принципі суверенної рівності Держав. Держави-Учасниці мають поважати права та свободи, гарантовані Конвенцією, а також мають ефективно усувати порушення на національному рівні. ЄСПЛ виступає як засіб захисту від порушень, які не були виправлені на національному рівні. Якщо ЄСПЛ встановлює, що було порушення, Держави-Учасниці мають виконувати остаточне рішення ЄСПЛ.

Кожна Держава-Учасниця зобов'язується виконувати остаточні рішення ЄСПЛ у будь-якій справі, стороною в якій вона є. Через здійснення нагляду Комітет міністрів забезпечує належне виконання рішень ЄСПЛ, у тому числі шляхом вжиття заходів загального характеру з метою вирішення більш широких системних питань.

Відповідно Комітет міністрів має ефективно та справедливо вирішувати, чи усунули порушення заходи, вжиті Державою-Учасницею. Комітет міністрів повинен мати можливість вживати ефективні заходи щодо Держави-Учасниці, яка не виконує своїх зобов'язань за статтею 46 Конвенції. Комітет міністрів має приділяти особливу увагу порушенням, що розкривають системну проблему на національному рівні, і забезпечувати оперативне та ефективне виконання Державами-Учасницями пілотних рішень [11].

Результатом продовження роботи над реформуванням конвенційного механізму захисту прав людини в Європі на конференції високого рівня у м. Брюссель, 26–27 березня 2015 року стала Брюссельська декларація від 27 травня 2015 р. У ній відзначається наявність прогресу, досягнутого Державами-Сторонами стосовно виконання рішень ЄСПЛ, та наголошується на важливості повного, ефективного та оперативного виконання рішень і сильної політичної волі Держав-Сторін, які, таким чином, зміцнюють довіру до ЄСПЛ і конвенційної системи в цілому;

У продовження вже досягнутих позитивних змін пропонується зосередити увагу на поточ-

них викликах, зокрема на повторюваних заявах, зумовлених невиконанням рішень ЄСПЛ; часі, протягом якого ЄСПЛ розглядає потенційно обґрунтовані справи та виносить по ним рішення; збільшенні кількості рішень, які знаходяться під наглядом Комітету міністрів; а також на труднощах деяких Держав-Сторін щодо виконання певних рішень з огляду на масштаби та характер встановлених порушень і розмір видатків на вирішення встановленої проблеми. У зв'язку з цим необхідно вжити додаткових заходів, щоб: 1) продовжувати забезпечувати ЄСПЛ можливостями стосовно зменшення кількості накопичених обґрунтованих та повторюваних справ, а також ухвалення в розумні строки рішень у нових обґрунтованих справах, зокрема тих, що стосуються грубих порушень прав людини; 2) забезпечити повне, ефективне та оперативне виконання рішень ЄСПЛ; 3) гарантувати всебічний та ефективний нагляд Комітету міністрів за виконанням усіх рішень і у співпраці з Державами-Сторонами налагодити двосторонній діалог та підтримку Ради Європи щодо процесу виконання рішень [12].

Під час Конференції на високому рівні в Копенгагені 12 і 13 квітня 2018 року за ініціативою головування Данії у Комітеті міністрів Ради Європи відбулося ухвалення Копенгагенської декларації.

У Декларації черговий раз повторюється теза про субсидіарний характер європейської системи захисту прав людини та наголошується на тому, що основну роль у захисті прав людини повинні відігравати внутрішньодержавні юридичні механізми. А отже, держави-учасниці повинні сконцентрувати свої зусилля на тому, щоб вдосконалювати власну систему захисту прав людини та робити власні механізми захисту більш ефективними.

Водночас, в цій Декларації наголошується на ключовому значенні обов'язку Держав-членів виконувати остаточні рішення ЄСПЛ. Зазначається, що Держави-члени взяли на себе зобов'язання виконувати остаточні рішення ЄСПЛ у будь-якій справі, в якій вони є сторонами. За допомогою свого нагляду Комітет міністрів забезпечує належний вплив на рішення ЄСПЛ, в тому числі шляхом здійснення загальних заходів для вирішення більш широких системних питань.

Важливе значення має сильна політична прихильність держав-членів до виконання судових рішень. Невиконання судових рішень вчасно може негативно вплинути на заявника (-ів), створити додаткове робоче навантаження для ЄСПЛ

та Комітету міністрів та підірвати авторитет та довіру до системи Конвенції. Такі помилки необхідно розглядати у відкритий і визначений спосіб.

Тому Конференція:

- повторює сильну прихильність держав-членів до повного, ефективного та оперативного виконання судових рішень;

- знову підтверджує, що Брюссельська декларація є важливим документом, який розглядає питання виконання судових рішень і схвалює викладені в ньому рекомендації;

- закликає держави-члени вживати додаткові заходи, за необхідності, для посилення здатності ефективного та швидкого виконання судових рішень на національному рівні, в тому числі шляхом використання міждержавної співпраці;

- рішуче закликає Комітет міністрів продовжувати використовувати всі наявні в нього розпорядженні інструменти під час виконання важливого завдання щодо нагляду за виконанням рішень, в тому числі процедур, передбачених статтями 46(3) та (4) Конвенції з урахуванням того, що було передбачено, що вони будуть використовуватися економно та за виняткових обставин відповідно;

- закликає Комітет міністрів розглянути питання необхідності наступного зміцнення потенціалу для надання швидкої та гнучкої технічної допомоги державам-членам, які стикаються з проблемою виконання судових рішень, зокрема пілотних рішень [13].

Висновки. Реформування конвенційного механізму захисту прав людини характеризується неухильним слідуванням принципу субсидіарності та доктрини четвертої інстанції, послідовним формулюванням та досягненням коротко-, середньо- та довгострокових цілей з вдосконалення порядку захисту прав людини ЄСПЛ, постійним повторенням найважливіших положень, зокрема, положення про необхідність неухильного дотримання державами-членами свого обов'язку ефективного та швидкого виконання рішень ЄСПЛ на національному рівні.

Водночас, постійне з разу в раз повторення учасниками конференцій високого рівня у кожній декларації про важливість та необхідність виконання державами-учасницями Конвенції остаточних рішень ЄСПЛ свідчить про наявність системних проблем у цьому питанні та необхідність вжиття більш рішучих заходів для їх вирішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Wildhaber L. The European Court of Human Rights: The Past, The Present, The Future. *American University International Law Review*. 2007. Vol. 22, no. 4. P. 521–538.
2. Cherviatsova A. The European Court of Human Rights: bringing together legal systems. *Baltic journal of law & politics*. 2012. Vol. 5, no. 1. P. 99–116.
3. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини : навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О. 168 с.
4. Lawson R. The European convention on human rights. URL: <https://www.corteidh.or.cr/tablas/r33362.pdf>.
5. Warbrick C. Coherence and the European Court of Human Rights: The Adjudicative Background to the Soering Case. *Michigan Journal of International Law*. 1990. Vol. 11. Issue 4. P. 1073–1096.
6. Recommendation CM/Rec(2008)2 of the Committee of Ministers to member states on efficient domestic capacity for rapid execution of judgments of the European Court of Human Rights. URL: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805ae618>.
7. European Court of Human Rights. Case of Burmych and others v. Ukraine (Application no. 46852/13). 2017. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-178082>.
8. Інтерлакенська декларація від 19 лютого 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a48#Text.
9. Реформа Європейського суду з прав людини. *Постійне представництво України при Раді Європи*. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/news/971-reforma-jevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini>.
10. Ізмірська декларація від 27 квітня 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a49#Text.
11. Брайтонська декларація від 20 квітня 2012 р. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/2012_Brighton_FinalDeclaration_ENG.
12. Брюссельська декларація від 27 травня 2015 р. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Brussels_Declaration_ENG.
13. Копенгагенська декларація від 12-13 квітня 2018 р. URL: <http://unba.org.ua/publications/3178-kopengagens-ka-deklaraciya.html>.

Мінченко Раїса Миколаївна, Мінченко Дар'я Анатоліївна

Виконання рішень Європейського суду з прав людини: історія реформування

Дана наукова стаття присвячена дослідженню історії формування сучасного юридичного механізму захисту прав людини Європейським судом з прав людини в контексті проблематики виконання його рішень.

Стверджується, що свого сучасного вигляду конвенційний механізм захисту прав людини, зокрема процедура виконання рішень Європейського суду з прав людини, набули поступово під впливом тих викликів, з якими зіштовхнувся Європейський суд з прав людини в процесі своєї діяльності. На окрему увагу заслуговують ті етапи реформування Європейського суду з прав людини, що вплинули на процес виконання його рішень.

Досліджено вплив конференцій високого рівня, проведених 18–19 лютого 2010 року у м. Інтерлакені за ініціативою швейцарського головування у Комітеті міністрів Ради Європи, 26–27 квітня 2011 року у м. Ізмір за ініціативою турецького головування у Комітеті міністрів Ради Європи, 19–20 квітня 2012 року у м. Брайтон з нагоди головування Сполученого Королівства у Комітеті міністрів Ради Європи, 26–27 березня 2015 року в

м. Брюссель, з нагоди головування Бельгії у Комітеті міністрів Ради Європи та 12–13 квітня 2018 року в м. Копенгаген за ініціативою головування Данії у Комітеті міністрів Ради Європи на реформування процесу виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Встановлено, що реформування конвенційного механізму захисту прав людини характеризується неухильним слідуванням принципу субсидіарності та доктрини четвертої інстанції, послідовним формулюванням та досягненням коротко-, середнь- та довгострокових цілей з вдосконалення порядку захисту прав людини Європейським судом з прав людини, постійним повторенням найважливіших положень, зокрема, положення про необхідність неухильного дотримання державами-членами свого обов'язку ефективного та швидкого виконання рішень Європейського суду з прав людини на національному рівні.

Зроблено висновок, що постійне з раз у раз повторення учасниками конференцій високого рівня у кожній декларації про важливість та необхідність виконання державами-учасницями Конвенції остаточних рішень ЄСПЛ свідчить про наявність системних проблем у цьому питанні та необхідність вжиття більш рішучих заходів для їх вирішення.

Ключові слова: міжнародне право, захист прав людини, судовий захист, Європейська конвенція, ЄСПЛ, виконання судових рішень.

Minchenko Raisa, Minchenko Daria

Enforcement of judgments of the European Court of Human Rights: history of reforms

This article is devoted to the study of the history of formation of the modern legal mechanism of human rights protection by the European Court of Human Rights in the context of the issues of enforcement of its judgments.

It is argued that the conventional mechanism for the protection of human rights, in particular the procedure for the enforcement of judgments of the European Court of Human Rights, has gradually acquired its current form under the influence of the challenges faced by the European Court of Human Rights in the course of its activities. The stages of reforming the European Court of Human Rights which affected the process of enforcement of its judgments deserve special attention.

The author analyses the impact of the high-level conferences held on 18–19 February 2010 in Interlaken on the initiative of the Swiss Presidency of the Committee of Ministers of the Council of Europe, on 26–27 April 2011 in Izmir on the initiative of the Turkish Presidency of the Committee of Ministers of the Council of Europe, and on 19–20 April 2012 in Brighton on the occasion of the Presidency of the European Parliament. Brighton on the occasion of the UK Presidency of the Committee of Ministers of the Council of Europe, 26–27 March 2015 in Brussels, on the occasion of the Belgian Presidency of the Committee of Ministers of the Council of Europe, and 12–13 April 2018 in Copenhagen on the initiative of the Danish Presidency of the Committee of Ministers of the Council of Europe on reforming the process of enforcement of judgments of the European Court of Human Rights.

The author establishes that the reform of the Convention mechanism for the protection of human rights is characterised by strict adherence to the principle of subsidiarity and the doctrine of the fourth instance, consistent formulation and achievement of short-, medium- and long-term goals for improving the procedure for the protection of human rights by the European Court of Human Rights, and constant reiteration of the most important provisions, in particular, the provision on the need for Member States to strictly comply with their obligation to effectively and promptly execute judgments of the European Court of Human Rights.

The author concludes that the constant reiteration by the participants of high-level conferences in each declaration of the importance and necessity of the implementation by the States parties to the Convention of the final judgments of the ECHR indicates the existence of systemic problems in this regard and the need to take more decisive measures to address them.

Key words: international law, protection of human rights, judicial protection, European Convention, ECHR, enforcement of judgments.